

"מורות חוצות גבולות":
פתרון אפשרי לפערי כוח
האדם במערכת החינוך

דוד מעגן ונחום בלס

נייר מדיניות מס' 04.2026

ירושלים, אדר תשפ"ו, מרץ 2026

מרכז טאוב לחקר המדיניות החברתית בישראל

מרכז טאוב לחקר המדיניות החברתית בישראל נוסד ב-1982 ביוזמתם של הרברט מ' סינגר, הנרי טאוב וארגון הג'וינט האמריקאי. המרכז ממומן באמצעות קרן צמיתה שהוקמה על ידי קרן הנרי ומרלין טאוב, קרן הרברט ונל סינגר, ג'יין וג'ון קולמן, קרן משפחת קולקר-סקסון-הלוק, קרן משפחת מילטון א' ורוזלין ז' וולף וארגון הג'וינט האמריקאי. המרכז מקבל גם תמיכה שנתית נדיבה מתורמים פרטיים, מקרנות ומפדרציות יהודיות.

מרכז טאוב הוא מכון מחקר על-מפלגתי ובלתי תלוי העורך מחקרים איכותיים בנושאי חברה וכלכלה בישראל. המרכז מציג בפני מקבלי ההחלטות המובילים ובפני כלל הציבור בישראל תמונה רחבה המשלבת בין הממדים החברתיים והכלכליים בהתוויית מדיניות ציבורית. הצוות המקצועי של המרכז ועמיתי המדיניות הבין-תחומיים, הכוללים חוקרים וחוקרות בולטים בתחומם באקדמיה ומומחים ומומחיות מובילים בתחומי המדיניות, עורכים מחקרים מבוססי נתונים בנושאים חברתיים-כלכליים מרכזיים שעל סדר היום במדינה. המרכז מציג ניתוחים אסטרטגיים לטווח ארוך וחלופות מדיניות בפני הציבור ובפני מקבלי ההחלטות על ידי כתבות בתקשורת, תוכנית פרסומים פעילה, כנסים ופעילויות אחרות בישראל ובחו"ל.

הפרסומים של מרכז טאוב הם על דעתם ועל אחריותם של מחבריהם בלבד. אין בהם כדי לחייב את המרכז, את חבר הנאמנים שלו, את עובדיו האחרים ואת התומכים בפעולותיו.

אנא צטטו מחקר זה כך:

מעגן, ד', ובלס, נ' (2026). "מורות חוצות גבולות": פתרון אפשרי לפערי כוח האדם במערכת החינוך. מרכז טאוב לחקר המדיניות החברתית בישראל.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18266429>

כתובת המרכז: רחוב האר"י 15, ירושלים

טלפון: 02-567-1818

דואר אלקטרוני: info@taubcenter.org.il

אתר אינטרנט: www.taubcenter.org.il

"מורות חוצות גבולות": פתרון אפשרי לפערי כוח האדם במערכת החינוך

דוד מעגן ונחום בלס

מבוא

מערכת החינוך בישראל מורכבת מארבע תת-מערכות: החינוך הממלכתי העברי, החינוך הממלכתי-דתי, החינוך הממלכתי הערבי והחינוך החרדי. כל מעבר ביניהן כרוך בהתגברות על מכשולים לאומיים ודתיים לא פשוטים. המעבר לחינוך הממלכתי העברי הוא הפשוט מכולם.

מעבר של מורות מתת-מערכת אחת לאחרת יכול לסייע בהתמודדות עם המחסור בכוח אדם, בין שהוא נקודתי (בבית ספר ספציפי או במקצוע מסוים) ובין שהוא מערכתי ומתמשך. ואולם לשינוי מהותי בשינוי המשקל בין הזהות הערכית (הדתית והלאומית) של התלמידים לזו של המורות בבית הספר עשויות להיות השפעות בלתי צפויות ומרחיקות לכת.

במחקר זה נבחן את היקף התופעה של מורות חוצות גבולות – מורות שמלמדות בבתי ספר ממגזר או סוג פיקוח שונה מזה שהוכשרו בו להוראה – בשנים 2010–2025 משני היבטים:

1. שיעורן של מורות ערביות חוצות גבולות (ותיקות וחדשות) המלמדות במוסדות החינוך הממלכתי העברי מכלל המורות.¹
2. שיעורן של מורות חדשות חוצות גבולות מכלל המורות החדשות במערכת, לפי השתייכות מגזרית של המוסד שבו קיבלו את הכשרתן. ניתוח זה יעסוק בכלל המורות חוצות הגבולות ולא רק באלו הערביות.

* ד"ר דוד מעגן, מנהל תחום חינוך גבוה וכוח אדם בהוראה, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה; נחום בלס, חוקר ראשי וראש תוכנית מדיניות החינוך, מרכז טאוב לחקר המדיניות החברתית בישראל. הנתונים במסמך זה מתבססים על מאגרי המידע של הלמ"ס.

1 מעט מאוד מורות יהודיות מלמדות במוסדות חינוך ערביים, וכמעט אין מורות ערביות בחינוך הממלכתי-דתי והחרדי.

סקירת ספרות

מפעם לפעם עולה השאלה אם עודף המורות במגזר הערבי יכול להיות הפתרון למחסור במורות בחינוך הממלכתי העברי.² ואולם העיסוק האקדמי בסוגיה זו מצומצם יחסית ולרוב מתבסס על סקרים עם מספר משיבים מצומצם. במחקר שהתבסס על נתונים אדמיניסטרטיביים מהלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ופורסם במרכז טאוב (בלס, 2014) נמצא ששיעור המורות הערביות המלמדות במגזר היהודי זניח, ומספרן של המורות היהודיות המלמדות במגזר הערבי קטן אפילו יותר. בסקר שערכו ארליך רון וג'ינדי (Erlich & Gindi, 2021) בקרב 57 מורות ערביות שלימדו בבתי ספר יהודיים ו-103 מורות ערביות שלימדו בבתי ספר ערביים נמצא שהמורות הערביות המלמדות בבתי ספר יהודיים מתאפיינות בתפיסות רב-תרבותיות יותר מעמיתותיהן המלמדות בבתי ספר ערביים, ושהן נוקטות טקטיקות שונות כדי להתגבר על הקשיים הנובעים מההבדלים ברקע, בתרבות ובמציאות הפוליטית. בריאיון עומק פתוח עם 28 מורות ערביות (חלבי ופאעור, 2021) נמצא שמורות אלו חוו קשיים חברתיים ופוליטיים; המורות תיארו הרגשה של זלזול מצד ההנהלה והמורות העמיתות, בדידות ו"פיצול אישיות" – בייחוד בחגים לאומיים הנחגגים בבית הספר. כדי לשמור על מקום העבודה הן התמודדו עם רגשות אלו בעיקר באמצעות הבלגה. סאלח חראנבה (Kharanbeh, 2022) תשאל 10 מורות ומצא שהמכשולים העיקריים העומדים לפניהן הם שליטה מועטה בעברית ומתחים על רקע לאומי-אתני.

מיעוט המחקרים על מורות שהאוריינטציה הדתית שלהן שונה מזו של רוב התלמידים בבית הספר מפתיע, שכן בחינוך הממלכתי-דתי מלמדות מורות חרדיות רבות. שתי חוקרות בדקו את רמת הרווחה האישית של מורות חרדיות המלמדות בבתי ספר ממלכתיים-דתיים ומצאו שהיא נמוכה מזו של מורות חרדיות המלמדות בבתי ספר חרדיים, דבר שיכול להשפיע על התמדתן בעבודה בבתי ספר אלו (בארט וכן עוליאל, 2021). שתי חוקרות אחרות שחקרו מורות חרדיות שמלמדות בבתי ספר ממלכתיים-דתיים הגיעו למסקנות דומות (חסידה ורוטנברג, 2022).³ פינברג (2014) מצאה שהמורות הדתיות בתיכון חילוני תופסות את עצמן כסוכנות שינוי ושואפות לעצב את זהות תלמידיהן. ארליך רון וג'ינדי, שבדקו מורות דתיות חוצות גבולות שלימדו במוסדות בחינוך הממלכתי העברי, מצאו שמורות אלו ראו עצמן "נציגות של קהילותיהן" (ארליך רון וג'ינדי, 2020; Erlich Ron & Gindi, 2021).

2 נעשו מחקרים אחדים גם על נוכחותם של תלמידים ערבים בבתי ספר בחינוך הממלכתי העברי. מדובר בבעיה נפרדת, המעוררת סוגיות לא פשוטות הן מבחינת התלמידים הערבים והן מבחינת התלמידים היהודים.

3 כל המחקרים האלה נעשו בשיטת חקר מקרה ובחנו מורות מעטות. לא מצאנו שום מחקר על מורות חרדיות שמלמדות במוסדות חינוך ממלכתיים ועל מורות דתיות שמלמדות במוסדות לימוד חרדיים.

השתלבות מורות ערביות בחינוך הממלכתי העברי

אף שלכאורה העסקת מורות ערביות בחינוך הממלכתי העברי נראית פתרון ראוי הן לעודפים במגזר הערבי והן לחוסרים במגזר העברי, הקשיים בהעסקת מורות ערביות בחינוך העברי רבים מאוד, אם בשל קשיי שפה ותרבות אובייקטיביים ואם בשל התנגדויות הורים על רקע שלא תמיד קשור למאפייניהן ולמקצועיותן של המורות הערביות. ההתנגדות להעסקת מורות ערביות בבתי ספר יהודיים עדיין מושרשת עמוק. נשיא מכללת סכנין, שעשתה ניסוי בהכשרת מורות ערביות להשתלבות בבתי ספר יהודיים, אמר בהקשר זה: "החברה היהודית מוכנה לקבל את הרוקח הערבי שיספק לה תרופות, ואת המנתח והרופא הערבים שירפאו את חוליה, אבל היא לא מוכנה עדיין לקבל את המורה הערבי שיחנך את ילדיה" (טרבלסי חדד, 2025).

ההתנגדות בולטת במיוחד במגזר הדתי, אף שהיקף שילובן של מורות ערביות בו הוא מזערי. על עוצמת ההתנגדות אפשר ללמוד מכותרתה של כתבת מגזין המבטאת במידה רבה דעות הרווחות במגזר הממלכתי-דתי: "תחקיר מטריד: כך נכנסו אלפי מורים ערביים ללמד בבתי ספר יהודיים". כותרת המשנה מפרטת: "הורים שגילו כי המחנכת של ילדם היא ערבייה, כיתות בבית ספר ממ"ד שלומדות אצל מורים ערביים, ומערכת שמעודדת ודוחפת את שילוב המורות בבתי ספר יהודיים. מה הוביל למצב האבסורדי, והאם יש דרך למנוע אותו?" (אריאלי, 2024).⁴

לנוכח דברים אלו חשוב לראות את הנתונים בלוח 1, המציג את השתלבותן של מורות ערביות בחינוך הממלכתי העברי. על פי הנתונים, שיעור המורות הערביות המלמדות כיום בחינוך הממלכתי העברי כבר אינו זניח והוא עומד על 4% מכלל המורות המלמדות בו (ועל כ-7% בקרב מורות חדשות). קצב ההצטרפות של מורות ערביות לחינוך הממלכתי העברי גם הוא גדל בהתמדה והכפיל את עצמו בשלוש השנים האחרונות. יש להניח שאם יגבר המחסור במורות במגזר הממלכתי העברי יואץ הקצב אף יותר.

4 בכתבה צוין שמשרד החינוך מסר כי בשנת 2024 לימדו בבתי ספר של החינוך הממלכתי-דתי רק 14 מורות ערביות.

לוח 1. השתלבות מורות ערביות בחינוך הממלכתי העברי

מורות ערביות בחינוך הממלכתי-עברי - סך הכול	אחוז מתוך כלל המורות בחינוך הממלכתי-עברי	מהן: מורות חדשות	אחוז מתוך המורות החדשות בחינוך הממלכתי-עברי	שנה
343	0.6	64	2.1	2010
418	0.6	81	1.8	2011
491	0.7	84	1.7	2012
533	0.8	60	1.1	2013
604	0.8	78	1.5	2014
675	0.9	101	1.9	2015
1,104	1.3	288	3.9	2016
1,253	1.5	202	3.0	2017
1,435	1.6	211	3.2	2018
1,609	1.8	230	3.6	2019
2,013	2.1	396	5.5	2020
1,683	1.9	329	5.2	2021
2,065	2.3	397	6.3	2022
2,703	2.9	628	9.1	2023
3,108	3.3	514	7.5	2024
3,984	4.0	468	6.9	2025

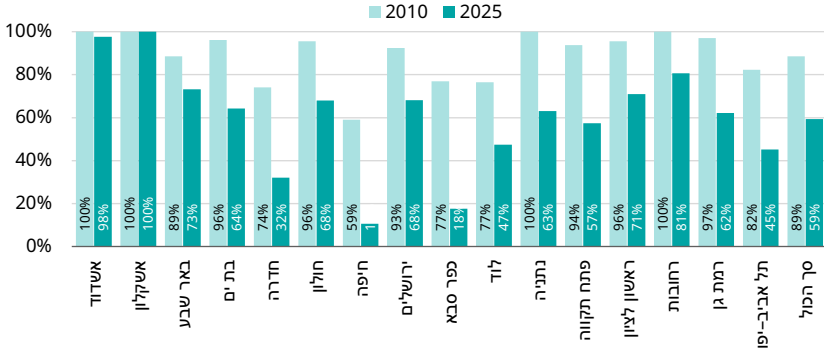
מקור: דוד מעגן, הלמ"ס, ונחום בלס, מרכז טאוב | נתונים: הלמ"ס (עיבוד מיוחד)

על תופעת ההשתלבות של מורות ערביות בבתי ספר יהודיים אפשר ללמוד גם מתרשימים 1 ו-2, המתארים את שיעור בתי הספר שבהם מלמדות מורות ערביות, לפי יישוב. תרשים 1 מציג את שיעור בתי הספר שאין בהם אף מורה ערבייה אחת, ותרשים 2 מציג את שיעור בתי הספר שיש בהם 2 מורות ערביות או יותר.

בתרשים 1 בולטת העובדה שבשנים 2010-2025 ירד שיעור בתי הספר שאין בהם אף מורה ערבייה בכל היישובים שנבדקו, למעט באשקלון. בכלל הארץ ירד שיעורם מ-89% ל-59%.

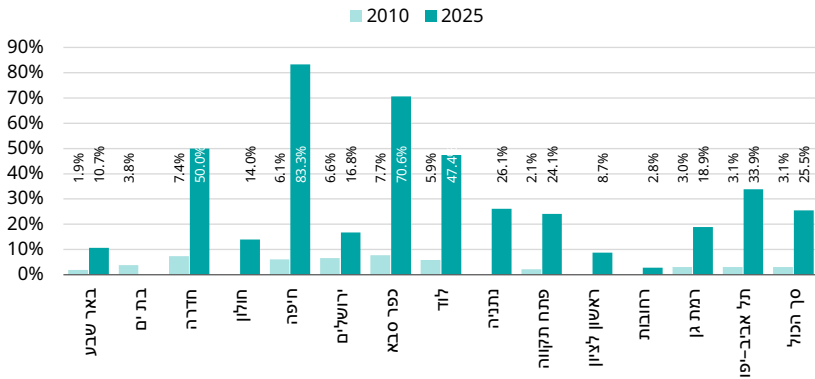
מתרשים 2 עולה כי בשנים אלו עלה שיעור בתי הספר שיש בהם שתי מורות ערביות או יותר בכל היישובים שנבדקו, למעט בבת ים. הערים המובילות הן חיפה, שבה עמד השיעור ב-2025 על 83% (לעומת 6% ב-2010), וכפר סבא, שבה עמד שיעור בתי הספר שיש בהם שתי מורות ערביות או יותר על 71% (לעומת 8% ב-2010). בכלל הארץ עלה שיעורם מ-3% ל-26%.

תרשים 1. שיעור בתי הספר ביישוב שאינם מעסיקים מורות ערביות, 2010 ו-2025

מקור: דוד מעגן, הלמ"ס, ונחום בלס, מרכז טאוב | נתונים: הלמ"ס (עיבוד מיוחד)

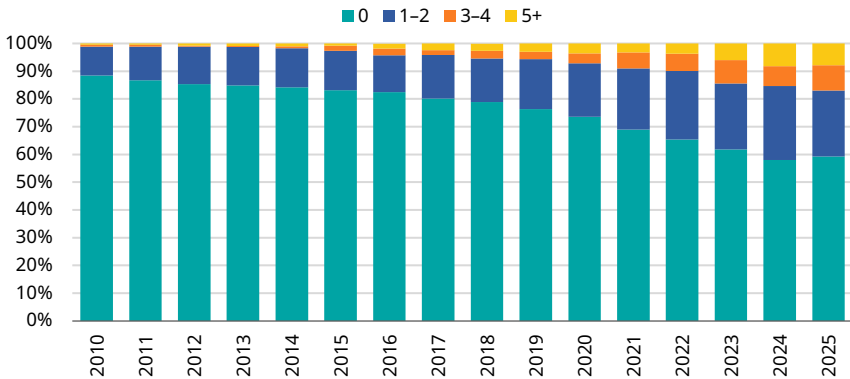
תרשים 2. שיעור בתי הספר ביישוב שמעסיקים שתי מורות ערביות ומעלה, 2010 ו-2025

מקור: דוד מעגן, הלמ"ס, ונחום בלס, מרכז טאוב | נתונים: הלמ"ס (עיבוד מיוחד)

תרשים 3 מצביע על היקף השתלבות של מורות ערביות בחינוך הממלכתי העברי ביישובים גדולים, לפי מספרן של מורות אלו בכל בית ספר. מתברר שב-2010 כמעט לא היו בתי ספר יהודיים שהיו בהם 3 מורות ערביות או יותר, ואילו ב-2025 יותר מ-15% מבתי הספר היו כאלה (במחצית מאלו אף היו 5 מורות ויותר).

תרשים 3. שיעור בתי הספר בחינוך הממלכתי העברי שמעסיקים מורות ערביות, לפי מספר המורות הערביות המועסקות, 2025-2010

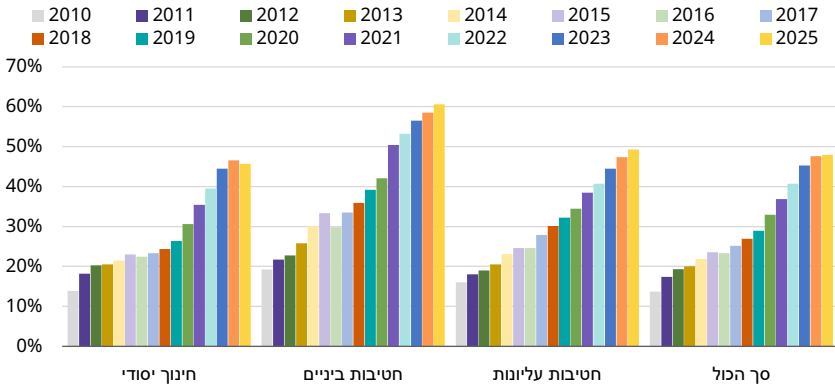

מקור: דוד מעגן, הלמ"ס, ונחום בלס, מרכז טאוב | נתונים: הלמ"ס (עיבוד מיוחד)

השתלבות המורות הערביות לפי שלבי חינוך

שלב החינוך שבו שיעור בתי הספר הקולטים מורות ערביות הוא הגבוה ביותר הוא חטיבות הביניים (תרשים 4). אחריו במרחק לא גדול החטיבות העליונות, ולבסוף בתי הספר היסודיים. הסיבה להבדלים היא ככל הנראה שיעור המקצועות שבהם יש חשיבות להבדלים התרבותיים-אידיאולוגיים בכל שלב חינוך. מבדיקה לפי מחוזות (תרשים נ'3 בנספח) עולה כי במחוז חיפה ובמחוז הצפון היה שיעור בתי הספר שקלטו לפחות מורה ערבייה אחת הגבוה ביותר (קרוב ל-80%), ואילו במחוז הדרום היה שיעור זה הנמוך ביותר, אף שמתגוררת בו אוכלוסייה בדואית גדולה.

תרשים 4. שיעור בתי הספר שמעסיקים לפחות מורה ערבייה אחת, 2010-2025

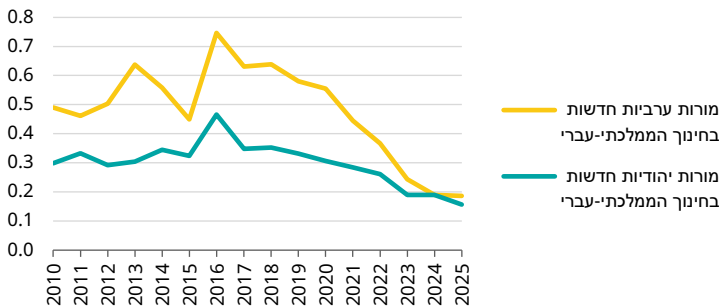

מקור: דוד מעגן, הלמ"ס, ונחום בלס, מרכז טאוב | נתונים: הלמ"ס (עיבוד מיוחד)

השתלבות המורות הערביות לפי הציון הממוצע בתעודת הבגרות

תרשים 5 מתאר את השכלתן של מורות ערביות חדשות בחינוך הממלכתי העברי – שבו מלמדות רוב המורות הערביות המשולבות בבתי ספר יהודיים – בהשוואה לעמיתותיהן היהודיות. כפי שניתן לראות, ממוצע הבגרות של המורות הערביות גבוה יותר מזה של היהודיות, אם כי הפערים ביניהן מצטמצמים לאורך זמן.

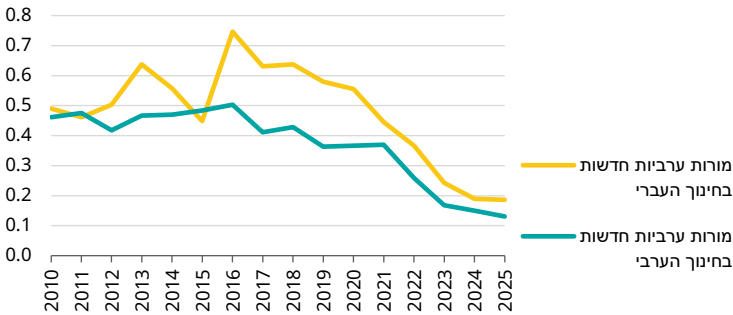
תרשים 5. מורות יהודיות חדשות ומורות ערביות חדשות בחינוך הממלכתי העברי, לפי ממוצע בגרות (מנורמל)

מקור: דוד מעגן, הלמ"ס, ונחום בלס, מרכז טאוב | נתונים: הלמ"ס (עיבוד מיוחד)

כאשר בוחנים את השכלתן של המורות הערביות החדשות המלמדות בחינוך הממלכתי העברי בהשוואה להשכלתן של אלה שמלמדות בחינוך הממלכתי הערבי (תרשים 6) רואים שנתוני הבגרות שלהן גבוהים יותר, אך הפער בין שתי הקבוצות הולך ומצטמצם עם השנים. עוד נתון בולט שעולה מתרשימים 5 ו-6 הוא הירידה בנתוני הבגרות של המורות הערביות החדשות – הן אלה שמלמדות בחינוך הערבי והן אלה שמלמדות בחינוך העברי. סיבה אפשרית לכך היא שבעבר היו המורות הערביות שנקלטו בחינוך העברי הטובות ביותר בקרב המורות הערביות, אך ככל שגדלו שיעורי הגיוס שלהן להוראה בחינוך העברי הצטמצם הפער.

תרשים 6. מורות ערביות חדשות בחינוך הממלכתי הערבי ובחינוך הממלכתי העברי, לפי ממוצע בגרות (מנורמל)

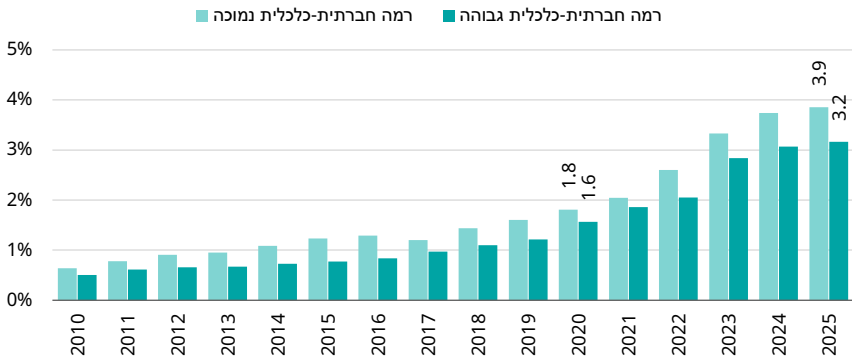
מקור: דוד מעגן, הלמ"ס, ונחום בלס, מרכז טאוב | נתונים: הלמ"ס (עיבוד מיוחד)

השתלבות המורות הערביות לפי רמה חברתית-כלכלית של תלמידי בית הספר

לאורך כל התקופה הנבדקת ניכרת עלייה בגיוס מורות ערביות בחינוך הממלכתי העברי, הן בבתי ספר המשרתים תלמידים מרקע חלש והן בכאלה שמשרתים תלמידים מרקע חזק יותר. עם זאת, כפי שמראה תרשים 7, היקף הגיוס גדול יותר בבתי ספר שלומדים בהם תלמידים מרקע חלש: בשנת 2025 היה שיעור המורות הערביות המלמדות בהם 3.9%, לעומת 3.2% בבתי ספר עם תלמידים מרקע חזק יותר. בשנים מסוימות היו הפערים גדולים מאוד (כמעט בכל התקופה שבין 2010 ו-2016), ובשנים אחרות הם היו קטנים יותר (למשל ב-2018 וב-2021). אין לנו תשובה מניחה את הדעת לשאלה מדוע בתי ספר המשרתים אוכלוסיות מבוססות נוטים פחות לקלוט מורות ערביות. ייתכן

שבבתי הספר האלה המחסור במורות קטן יותר כי קל להם יותר לגייס את המורות הרצויות להם כיוון שמורות מעדיפות ללמד בהם. ייתכן גם שבאותם בתי ספר התנגדות ההורים להעסקת מורות ערביות אפקטיבית יותר.

תרשים 7. שיעור המורות הערביות בחינוך הממלכתי העברי, לפי רמה חברתית-כלכלית של תלמידי בית הספר

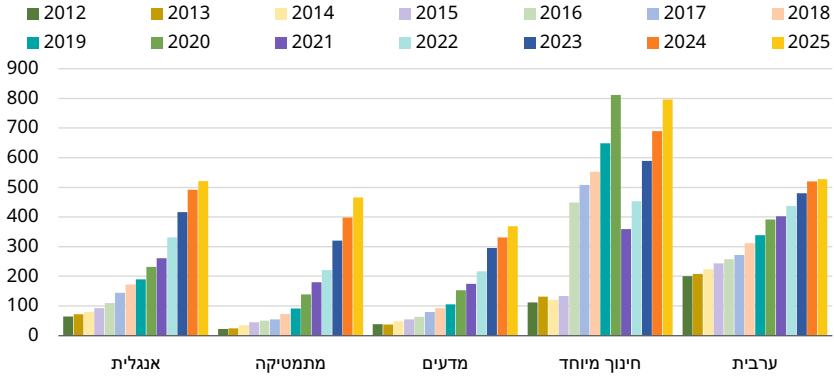

מקור: דוד מעגן, הלמ"ס, ונחום בלס, מרכז טאוב | נתונים: הלמ"ס (עיבוד מיוחד)

השתלבות המורות הערביות לפי מקצועות לימוד

בשנת 2025 לימדו רוב המורות הערביות שהועסקו בחינוך הממלכתי העברי מקצועות שנחשבים מקצועות במחסור. הגידול במספרן בולט במיוחד במקצוע המתמטיקה, שבו גדל מספרן בין 2012 ל-2025 פי 23, מכ-20 לכ-470, וכן בחינוך המיוחד, שבו הוא גדל כמעט פי 8 – מכ-110 מורות ב-2012 לכ-800 מורות ב-2025.

תרשים 8. מספר המורות הערביות בחינוך הממלכתי העברי, לפי מקצועות לימוד

מקור: דוד מעגן, הלמ"ס, ונחום בלס, מרכז טאוב | נתונים: הלמ"ס (עיבוד מיוחד)

הקשר בין שיעור המורות הערביות בבית הספר להישגים בבגרות

לוח 2 מציג ממצאים ממודל רגרסיה ברמת המוסד, המתאר את הקשר בין כמה משתנים – בהם שיעור המורות הערביות במוסד – להישגי התלמידים בבחינות הבגרות. מהנתונים עולה שעל פי המקדם המתוקנן, המדד החברתי-כלכלי של התלמידים במוסד הוא המשתנה בעל התרומה הבולטת ביותר למוצע הבגרות במוסד ($\beta = 0.544$). גודל המוסד על פי מספר התלמידים ומספר התלמידים הממוצע למורה במוסד תורמים אף הם להישגי התלמידים בבגרות. גם למקצת המחוזות הגיאוגרפיים וליעור המורות הערביות בבית הספר יש תרומה מובהקת, אבל תרומתם של משתנים אלו קטנה יחסית. על סמך מודל זה אפשר לומר שאין שום אינדיקציה לקשר שלילי בין שיעור המורות הערביות במוסד להישגים בבחינות הבגרות. אם יש קשר כלשהו, זהו קשר חיובי חלש.

לוח 2. ממצאים ממודל רגרסיה: תוצאות האמידה של הגורמים המסבירים את ממוצע ציוני הבגרות ברמת המוסד

מקדם מתוקנן	מובהקות	מקדם	
	<.0001	75.782	קבוע
0.544	<.0001	4.409	מדד חברתי-כלכלי של התלמיד
0.136	<.0001	0.083	ממוצע תלמידים למורה
0.166	<.0001	0.017	גודל מוסד (מספר תלמידים)
0.086	<.0001	2.571	מחוז ירושלים
0.022	0.10	0.628	מחוז הצפון
-0.001	0.92	-0.040	מחוז חיפה
0.068	<.0001	1.649	מחוז המרכז
0.062	<.0001	1.454	מחוז תל אביב
0.076	<.0001	0.197	שיעור המורות הערביות במוסד
		5,341	מספר תצפיות (N)
		0.4232	R ²

הערה: המודל בוחן בתי ספר בחטיבה העליונה בחינוך הממלכתי העברי בשנים 2010–2023.

מקור: דוד מעגן, הלמ"ס, ונחום בלס, מרכז טאוב | נתונים: הלמ"ס (עיבוד מיוחד)

לסיכום, השתלבותן של מורות ערביות בהוראה בחינוך הממלכתי העברי כבר איננה תופעה זניחה. שיעורן בקרב כלל המורות עלה מפחות מאחוז אחד ב-2010 ל-4% ב-2025, ושיעורן בקרב המורות החדשות עלה מכ-2% ב-2010 לכ-7% ב-2025. אפילו בחינוך הממלכתי-דתי מלמדות כמה מורות ערביות. יש לראות התפתחות זו בחיוב מכמה סיבות. ראשית, מורות אלו נותנות מענה למחסור במורות בלי לפגוע ברמת ההישגים; שנית, שילובן בצוותי ההוראה עשוי לתרום להפחתת דעות קדומות ולקידום מציאות של דו-קיום וסובלנות; שלישית, כשהן חוזרות ללמד במוסדות חינוך ערביים הן יכולות לשמש גשר תרבותי בין החברה היהודית לחברה שלהן; ולבסוף, התכנים ושיטות ההוראה שמורות אלו נחשפו אליהן במגזר היהודי יכולים לשמש אותן לקידום החינוך במגזר הערבי.

השתלבות מורות חדשות במגזר הוראה שונה ממגזר הכשרתן

כאשר חוקק חוק חינוך ממלכתי התשי"ג-1953 הניחו ככל הנראה המחוקקים שהחינוך הממלכתי העברי יהיה חינוך חילוני ליברלי, ואולי אפילו בעל תפיסת עולם סוציאליסטית, שהרי בעת ההיא היו בשלטון מפלגות שהתיימרו לייצג אידאולוגיות של מפלגות פועלים מן הצד השמאלי של המפה הפוליטית (מפא"י ומפ"ם). הם גם הניחו שהורים בדרך כלל ישלחו את ילדיהם לבתי ספר שהמורות המלמדות בהם מחזיקות במערכת דעות ואמונות התואמת את תפיסת עולמם. הנחות אלו היו תקפות בעשורים הראשונים של המדינה, אך הן אינן תקפות כיום, כאשר החינוך הממלכתי העברי משקף הן בעיני התלמידים הלומדים בו והן בעיני המורות המלמדות בו מציאות מגוונת יותר; כיום מגוון המורות והתלמידים בבתי הספר של החינוך הממלכתי העברי הוא הגדול ביותר מכל הבחינות, שכן הם קולטים תלמידים ומורות מבתי חילוניים, מסורתיים ודתיים – יהודים, נוצרים, מוסלמים, דרוזים ובדואים. לא כך הדבר בבתי הספר הממלכתיים-דתיים, שבהם התלמידים באים בעיקר מבתי דתיים מכל הקשת הדתית, והמורות רובן דתיות, אך חלק לא מבוטל מהן חרדיות או מסורתיות שקיבלו את הכשרתן במוסדות חרדיים או ממלכתיים עבריים. במגזר הערבי כמעט כל התלמידים הם ערבים, וגם המורות ערביות, אך רובן הוכשרו במוסדות ממלכתיים עבריים.

חלק זה של המאמר עוסק אך ורק **במורות החדשות** שנקלטו במערכת מאז 2010, שכן רק משנה זו יש לנו נתונים על רוב האוכלוסייה.⁵ אך קודם שניגש לתיאור הנתונים על ההתאמה בין המוסד שבו הוכשרו המורות ובין המוסד שבו הן מלמדות חשוב להצביע על המציאות השוררת כיום ועל המגמות המסתמנות במספר הסטודנטיות להוראה במוסדות להכשרת עובדות הוראה לפי מגזר וסוג פיקוח.

מתרשים 9 עולה בבירור שמספר הסטודנטיות היהודיות במוסדות ההכשרה של החינוך הממלכתי העברי יורד בשנים האחרונות, ומספר הסטודנטיות הערביות יציב. מספר הסטודנטיות במוסדות ההכשרה הממלכתיים-דתיים אף הוא יציב למדי, אך מספרן של אלה שלומדות במוסדות ההכשרה החרדיים גדל בקצב מהיר.

אם המגמה במקורות הגיוס האחרים להוראה (כגון ירידי תעסוקה, תוכניות להסבת אקדמאים, ניווד פנימי) דומה למגמה במוסדות הייעודיים להכשרת מורות, אפשר לשער שהצורך לפנות למורות שהוכשרו במגזרים אחרים ילך ויגבר – בייחוד בחינוך הממלכתי

5 לשיעור המורות החדשות מכלל המורות לפי מגזר הוראה ומגזר הכשרה להוראה ראו תרשים 2' בנספח. המורות שהצטרפו למערכת לפני 2010 הן מורות שהוכשרו באוניברסיטאות, במכללות הממלכתיות העבריות, באוניברסיטה הפתוחה, בחו"ל או במסגרות אחרות.

העברי. אם היקף גיוסן של מורות אלו אכן יורחב, חשוב להביא בחשבון שגם אם הן אינן נופלות באיכותן המקצועית ממורות שהוכשרו במוסדות של המגזר הממלכתי העברי, תהיה לדבר השפעה ניכרת על אופיו של חינוך זה.

תרשים 9. היקף ההכשרה להוראה לפי מגזר ההכשרה

הערה: כולל אקדמאים שעשו הסבה להוראה. מגזר ההכשרה הערבי כולל סטודנטיות ערביות שלומדות במוסדות הכשרה ממלכתיים עבריים.

מקור: דוד מעגן, הלמ"ס, ונחום בלס, מרכז טאוב | נתונים: הלמ"ס (עיבוד מיוחד)

מהתבוננות בתרשים 10 עולה כי בחינוך הממלכתי העברי צנח שיעור המורות החדשות שקיבלו את הכשרתן במוסדות ממלכתיים עבריים מ-87.5% בשנת 2010 ל-69.3% ב-2025. לעומת זאת, שיעור המורות שהוכשרו במוסדות ממלכתיים-דתיים עלה באותן שנים מ-8.6% ל-18.2%, ושיעור המורות מהמגזר הערבי עלה מ-2.8% ל-7.7% אפילו שיעור המורות שהוכשרו במוסדות חרדיים עלה במגזר זה, מ-1.2% ל-5.6%. בהנחה שמנהלות יעדיפו תמיד לקלוט מורות שהוכשרו במוסדות בעלי צביון התואם את אורח החיים של מרבית הורי התלמידים בבית הספר, נוכל לשער שהמנהלות בחינוך הממלכתי העברי חרגו ממנהגן זה משום שהתקשו לגייס מורות שהוכשרו במוסדות הממלכתיים העבריים. הואיל ובמוסדות ההכשרה של המגזר הממלכתי העברי לומדות לא מעט מורות

6 מורות מהמגזר הערבי כוללות מורות שלמדו במוסדות הכשרה עבריים ומורות שלמדו במוסדות ממלכתיים עבריים. לעומת זאת, איננו יכולים לזהות אילו מן המורות שלמדו במוסדות הממלכתיים העבריים הן דתיות, ועל כן כשאנחנו מדברים על "מורות חוצות גבולות" אנו מתכוונים רק למורות שלמדו במוסדות ממלכתיים-דתיים או בסמינרים חרדיים. על שיעור המורות הדתיות שקיבלו את הכשרתן במוסדות ממלכתיים עבריים להכשרת מורות אפשר ללמוד מהעובדה שכ-10% מהמורות המלמדות בחינוך הממלכתי-דתי קיבלו את הכשרתן במוסדות ההכשרה הממלכתיים העבריים.

דתיות ומסורתיות, לא יהיה מוגזם להעריך שכ-30%-40% מהמורות החדשות המלמדות בחינוך הממלכתי העברי – לפחות אלה שנקלטו בחמש השנים האחרונות – משתייכות למגזר דתי כלשהו או למגזר הערבי.⁷

תרשים 10. שיעור המורות החדשות בכלל מערכת החינוך, לפי מגזר הוראה ומגזר הכשרה להוראה

הערה: מורות שהוכשרו במכללות אקדמיות לחינוך או בסמינרים חרדיים. מקור: דוד מעגן, הלמ"ס, ונחום בלס, מרכז טאוב | נתונים: הלמ"ס (עיבוד מיוחד)

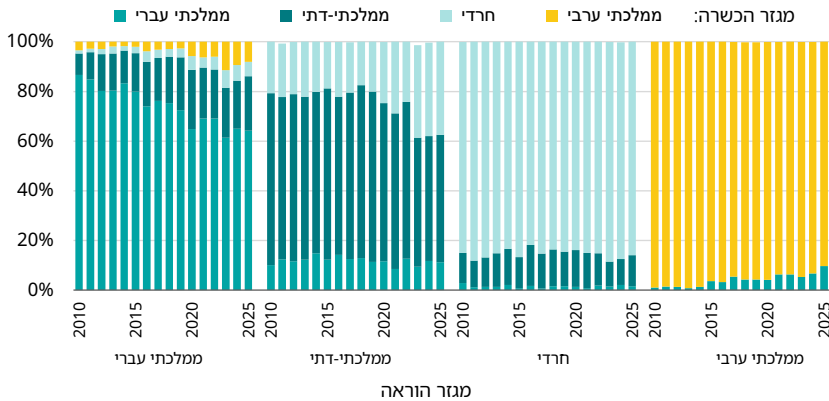
גם בבתי הספר הממלכתיים-דתיים חלה ירידה בשיעור המורות שהוכשרו במוסדות של מגזר זה. ב-2010, כ-19% מהמורות בבתי הספר הללו קיבלו את הכשרתן במוסדות חרדיים וכ-11% במוסדות ממלכתיים עבריים; ב-2025 הגיע שיעור המורות החדשות שהוכשרו במוסדות חרדיים ל-31%, ושיעורן של אלו שהוכשרו במוסדות של החינוך הממלכתי העברי נשאר ללא שינוי. גם אם נניח שכל המורות שלמדו במוסדות הכשרה ממלכתיים עבריים היו דתיות או מסורתיות, העובדה שכמעט שליש מהמורות החדשות בחינוך הממלכתי-דתי משתייכות למגזר החרדי עשויה להשפיע על הצביון החינוכי של בתי הספר במגזר זה בטווח הארוך.

7 אנו משאירים לקוראים להעריך כיצד משפיעה עובדה זו על האווירה החינוכית והאידיאולוגית בבתי הספר ועל עמדות ארגוני המורים בעניין זה בוויכוחים החינוכיים והפוליטיים.

בחינוך החרדי ובחינוך הממלכתי הערבי שיעור המורות חוצות הגבולות זניח יחסית. בחינוך החרדי שיעור המורות שלמדו בסמינרים חרדיים יציב למדי לאורך התקופה ועומד על כ-89%, ושאר המורות המלמדות בו הוכשרו במוסדות של המגזר הממלכתי-דתי. בחינוך הממלכתי הערבי שיעור המורות הערביות שומר על יציבות ועומד על לפחות 97%.

שלבי חינוך שונים נבדלים זה מזה בהיקף התופעה של מורות חוצות גבולות. בחינוך היסודי התופעה רווחת במיוחד. כפי שרואים בתרשים 11, בשנת 2025 רק שני שלישים מהמורות החדשות בחינוך הממלכתי העברי קיבלו את הכשרתן במוסדות ממלכתיים עבריים (במוסדות אלו לומדות כאמור גם מורות דתיות ומסורתיות).⁸ באותה שנה, כ-40% מהמורות בחינוך הממלכתי-דתי למדו במוסדות הכשרה חרדיים. בחינוך החרדי השיעור נשאר יציב: כ-12% מהמורות למדו במוסדות הכשרה ממלכתיים-דתיים, ומיעוט שבמיעוט, כ-1%-2%, הוכשרו במוסדות ממלכתיים עבריים. בחינוך הערבי כמעט כל המורות למדו במוסדות הכשרה ממלכתיים, עבריים או ערביים.

תרשים 11. שיעור המורות החדשות בחינוך היסודי, לפי מגזר הוראה ומגזר הכשרה להוראה

מקור: דוד מעגן, הלמ"ס, ונחום בלס, מרכז טאוב | נתונים: הלמ"ס (עיבוד מיוחד)

התופעה רווחת פחות בחטיבת הביניים, ועוד פחות מזה בחטיבה העליונה (ראו תרשימים נ'1 ו-נ'2 בנספח); אך אפילו בחטיבה העליונה בחינוך הממלכתי-דתי 10% מהמורות קיבלו את הכשרתן במוסדות הכשרה חרדיים. קרוב לוודאי שמדובר במורות במקצועות היהדות.

8 יש לציין שבחינוך הממלכתי העברי יש גם מספר לא מבוטל של תלמידים דתיים ומסורתיים.

אילו מקצועות מלמדות המורות החדשות חוצות הגבולות?

נוכחותן של מורות חוצות גבולות קיימת ברוב מקצועות הלימוד. מלוח 3 אפשר ללמוד שהתופעה רווחת במיוחד בחינוך הממלכתי-דתי, שבו רק 69% מהמורות לעברית, 70% מהמורות למתמטיקה ו-61% מהמורות לאנגלית קיבלו את הכשרתן במוסדות הכשרה ממלכתיים-דתיים. בחינוך הממלכתי העברי התופעה רווחת מעט פחות: 75%–77% מהמורות לשלושת המקצועות האלה קיבלו את הכשרתן במוסדות הממלכתיים העבריים. בחינוך החרדי שיעור המורות חוצות הגבולות עומד על כ-20% בכל מקצוע, ואילו בחינוך הערבי, מתוך המורות חוצות הגבולות המעטות שמועסקות בו רובן מלמדות עברית.

לוח 3. התפלגות מגזר ההכשרה בקרב מורות חדשות להוראת עברית, מתמטיקה ואנגלית, לפי מגזר ההוראה, ממוצע 2010–2025

מקצוע	מגזר הוראה	מגזר הכשרה		
		ממלכתי עברי	ממלכתי-דתי	חרדי
עברית	ממלכתי עברי	76.6	17.3	3.7
	ממלכתי-דתי	11.3	69.0	19.4
	חרדי	1.0	17.6	81.4
	ממלכתי ערבי	10.7	0.4	—
מתמטיקה	ממלכתי עברי	76.1	17.1	2.4
	ממלכתי-דתי	11.5	70.0	18.3
	חרדי	1.9	19.4	78.6
	ממלכתי ערבי	3.7	—	—
אנגלית	ממלכתי עברי	75.5	13.8	2.1
	ממלכתי-דתי	16.6	60.6	22.4
	חרדי	1.5	16.4	82.1
	ממלכתי ערבי	3.1	—	—

מקור: דוד מעגן, הלמ"ס, ונחום בלס, מרכז טאוב | נתונים: הלמ"ס (עיבוד מיוחד)

הקשר בין שיעור המורות החדשות חוצות הגבולות בבית הספר להישגים בבגרות

לוח 4 מציג ממצאים ממודל רגרסיה ראשוני המתאר את הקשר בין כמה משתנים, ובהם שיעור המורות לפי מגזר הכשרה ולפי הישגי התלמידים בחינוך הממלכתי העברי בבחינות הבגרות. מנתוני הלוח עולה שעל פי המקדם המתוקנן, הממד החברתי-כלכלי של התלמידים במוסד הוא המשתנה בעל התרומה הבולטת ביותר למוצג ציוני הבגרות במוסד ($\beta = 0.569$). גם לגודל המוסד על פי מספר התלמידים ולחלק מהמחוזות הגיאוגרפיים יש השפעה על הישגי התלמידים בבגרות. כמו כן נמצא כי יש קשר שלילי משמעותי בין מספר התלמידים הממוצע למורה במוסד ובין הישגים בבגרות; לשיעור המורות שקיבלו את הכשרתן במגזר הממלכתי-דתי אין השפעה על הישגי התלמידים בבגרות; יש קשר שלילי בין שיעור המורות שלמדו במוסד הכשרה חרדי ובין הישגים בבגרות; יש קשר חיובי ומובהק בין שיעור המורות שלמדו במוסד הכשרה ערבי ובין הישגים בבגרות. נראה אפוא שעל אף שיעורן הזעום של המורות החרדיות והערביות בחינוך הממלכתי העברי, יש להן השפעה על הציונים בבחינות הבגרות – לערביות השפעה חיובית ולחרדיות השפעה שלילית.

לוח 4. ממצאים ממודל רגרסיה: תוצאות האמידה של הגורמים המסבירים את ממוצע ציוני הבגרות ברמת המוסד בחינוך הממלכתי העברי

מקדם	מובהקות	מקדם מתוקנן	
77.642	<.0001		קבוע
4.689	<.0001	0.569	מדד חברתי-כלכלי של התלמיד
-1.595	<.0001	-0.208	ממוצע תלמידים למורה
0.024	<.0001	0.242	גודל מוסד (מספר תלמידים)
1.701	<.0001	0.056	מחוז ירושלים
0.038	0.919	0.001	מחוז הצפון
-0.534	0.164	-0.018	מחוז חיפה
1.311	<.0001	0.054	מחוז המרכז
1.330	<.0001	0.057	מחוז תל אביב
0.006	0.738	0.004	שיעור המורות ממגזר הכשרה דתי במוסד
-0.255	<.0001	-0.044	שיעור המורות ממגזר הכשרה חרדי במוסד
0.603	<.0001	0.106	שיעור המורות ממגזר הכשרה ערבי במוסד
5,020			מספר תצפיות (N)
0.4876			R ²

מקור: דוד מעגן, הלמ"ס, ונחום בלס, מרכז טאוב | נתונים: הלמ"ס (עיבוד מיוחד)

לוח 5 מציג את הקשר בין אותם משתנים בחינוך הממלכתי-דתי. מנתוני הלוח עולה שעל פי המקדם המתוקנן, גם כאן המדד החברתי-כלכלי של התלמידים במוסד הוא המשתנה בעל התרומה הבולטת ביותר לממוצע ציוני הבגרות במוסד ($\beta = 0.58$); לגודל המוסד על פי מספר התלמידים ולחלק מהמחוזות הגיאוגרפיים (במקרה זה מחוז הדרום) יש תרומה להישגי התלמידים בבגרות; יש קשר שלילי בין מספר התלמידים הממוצע למורה במוסד ובין ההישגים בבגרות; יש קשר שלילי בין שיעור המורות שהוכשרו במגזר הממלכתי העברי (בהשוואה לשיעור המורות שהוכשרו במוסד ממלכתי-דתי) ובין ההישגים בבגרות; אין קשר בין שיעור המורות שהוכשרו במוסדות חרדיים ובין ההישגים בבגרות.

לוח 5. ממצאים ממודל רגרסיה: תוצאות האמידה של הגורמים המסבירים את ממוצע ציוני הבגרות ברמת המוסד בחינוך הממלכתי-דתי

מקדם מתוקנן	מובהקות	מקדם	
	<.0001	84.111	קבוע
0.580	<.0001	4.536	מדד חברתי-כלכלי של התלמיד
-0.062	<.0001	-0.914	ממוצע תלמידים למורה
0.183	<.0001	0.049	גודל מוסד (מספר תלמידים)
0.150	<.0001	3.135	מחוז ירושלים
0.083	<.0001	2.351	מחוז הצפון
0.096	<.0001	3.430	מחוז חיפה
0.098	<.0001	2.327	מחוז המרכז
0.050	0.004	1.320	מחוז תל אביב
-0.081	<.0001	-0.105	שיעור המורות ממגזר הכשרה ממלכתי במוסד
-0.019	0.183	-0.032	שיעור המורות ממגזר הכשרה חרדי במוסד
		3,144	מספר תצפיות (N)
		0.4484	R ²

מקור: דוד מעגן, הלמ"ס, ונחום בלס, מרכז טאוב | נתונים: הלמ"ס (עיבוד מיוחד)

סיכום

במחקר זה ניתחנו את התופעה של מורות חוצות גבולות במערכת החינוך הישראלית. מממצאי המחקר עולה תמונה ברורה למדי: בשנים האחרונות מספר המורות המלמדות במגזר חינוכי שונה מזה שהוכשרו בו הולך וגדל – בפועל מדובר על לפחות 10% מהמורות במערכת. בחינוך הממלכתי העברי הדבר בולט יותר מבכל שאר המגזרים, בין שמדובר במורות ערביות שמלמדות בבתי הספר של החינוך הממלכתי העברי ובין שמדובר במורות חדשות המלמדות במגזר שונה מזה שהוכשרו בו. החינוך הממלכתי-דתי מגוון פחות, והמורות המלמדות בו נבדלות זו מזו בעיקר ברמת הדתיות; והחינוך הממלכתי העברי והחינוך החרדי הומוגניים למדי – אם מבחינה דתית, אם מבחינה אתנית ואם מבחינת מגזר ההכשרה של המורות. מבחינת שלבי חינוך התופעה בולטת בעיקר בחינוך היסודי, ורווחת היום הרבה יותר מאשר לפני 15 שנים. להערכתנו הסיבה לכך היא הקושי לגייס מורות חדשות שהוכשרו במוסדות שהולמים את אופי בית הספר, הן בחינוך הממלכתי העברי והן בממלכתי-דתי.

כך או כך, נראה ששילוב מורות חוצות גבולות בצוותי ההוראה של בתי הספר המתקיימת ללא פגיעה של ממש בהישגים הלימודיים הוא פרקטיקה בת קיימה, שיכולה לשמש פתרון אפשרי למחסור במורות, כאשר הוא קיים. העובדה שיש דיווחים רבים על מחסור במורות מרמזת על רתיעה מפתרון זה וחשש מהשפעה לא רצויה על יכולתו של בית הספר לחנך את תלמידיו בהתאם לאופיו המוצהר ולרצונם של הורי התלמידים. ואולם ראוי לומר שלגיוסן של מורות חוצות גבולות לבתי ספר יש גם היבט חברתי חשוב, מעבר לאפשרות להתגבר על מחסור במורות. שילובן של מורות מרקע תרבותי שונה יכול לספק לתלמידים ולצוותי ההוראה הזדמנות להיחשף לקבוצות אחרות בחברה ולהתוודע לתרבות שונה. חשיפה כזאת תוכל לקרב בין עולמות, לקדם רב-תרבותיות ולטפח סובלנות ודו-קיום במערכת החינוך.

מקורות

אריאלי, מ' (2024, 24 בנובמבר). תחקיר מטריד: כך נכנסו אלפי מורים ערביים ללמד בבתי ספר יהודיים. הידברות.

ארליך רון, ר', וגינדי, ש' (2020). שונות ושייכות של מורים חוצי גבולות על רקע עדה ודת. **סוגיות חברתיות בישראל**, 29(2), 368-343.

בארט' ע', ובן עוליאל, פ' (2021). רווחה אישית של מורות חרדיות המלמדות בבתי ספר ממלכתיים-דתיים. **דפים**, 75.

בלס, נ' (2014). **מיהם המורים הערבים העובדים בבתי ספר יהודיים והמורים היהודים העובדים בבתי ספר ערביים?** מרכז טאוב לחקר המדיניות החברתית בישראל.

חלבי, ר', ופאעור, ח' (2021). מורים ערבים בבתי ספר יהודיים: סובלים ושותקים. **רב-גוונים: מחקר ושיח**, 21, 202-180.

חסידה, י', ורוטנברג, א' (2022). אסטרטגיות התמודדות עם פערי זהות ארגונית של עובדות הוראה מהמגזר החרדי המלמדות במערכת החינוך הממלכתי-דתי. **מחקרי גבעה**, ט, 245-265.

טרבלסי חדד, ת' (2025, 18 באפריל). "מורה ערבי? לחלק מההורים זה צורם": כך מוחמץ הפתרון למשבר המורים. *ynet*.

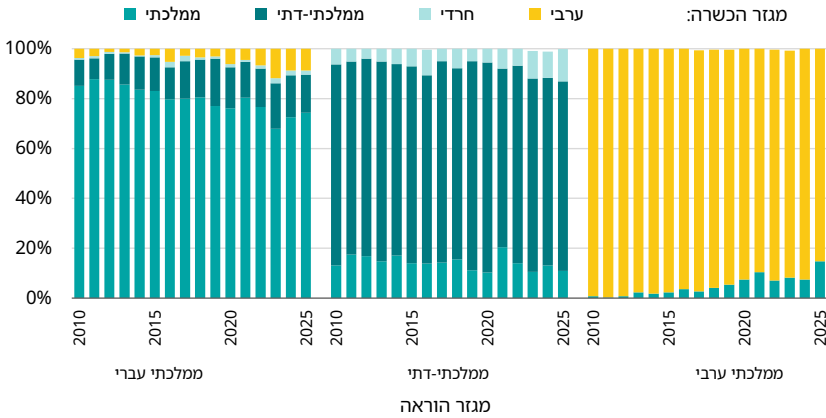
פינברג, ת' (2014). **תפיסות חינוכיות של מורות למחשבת ישראל בחינוך העל יסודי הכללי, בהקשר לתהליכי עיצוב זהות של תלמידים בעידן הפוסט מודרני: חקר מקרה**. עבודה לקבלת תואר מוסמך. אוניברסיטת בר-אילן.

Erlich Ron, R., & Gindi, S. (2021). Between survival and vision: Boundary-crossing Arab teachers in Jewish schools and Arab teachers in their community. *International Journal of Intercultural Relations*, 81, 154-166.

Kharanbeh, S. (2022). Israeli Arab teachers in Jewish schools. *Israel Affairs*, 28(5), 758-768.

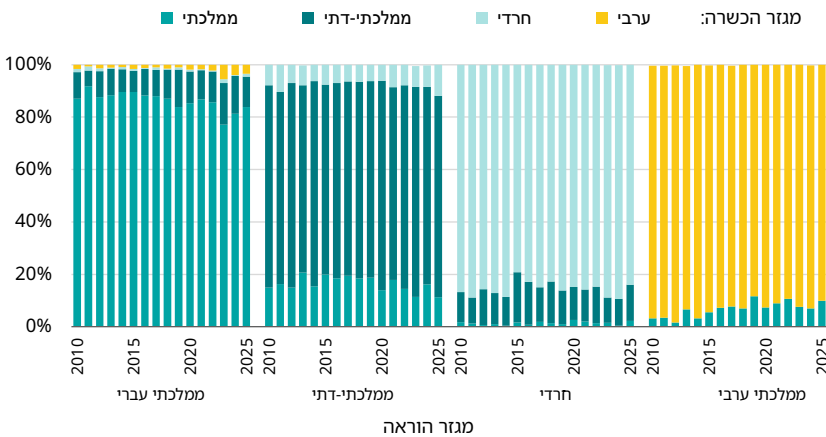
נספח

תרשים נ'1. שיעור המורות החדשות בחטיבות הביניים, לפי מגזר הוראה ומגזר הכשרה להוראה

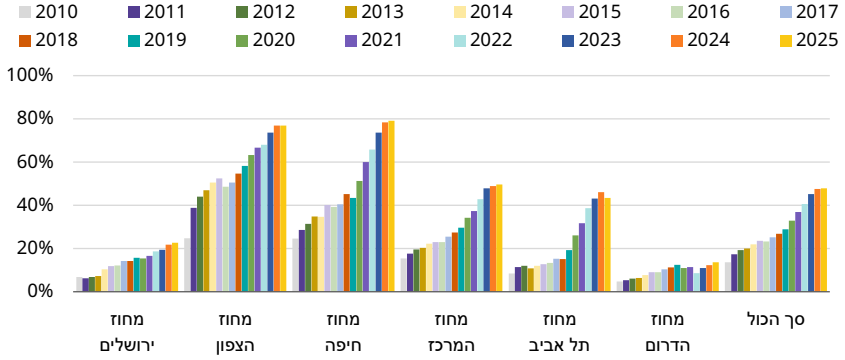
הערה: החינוך החרדי לא מופיע בתרשים כי אין חטיבות ביניים במגזר זה.
מקור: דוד מעגן, הלמ"ס, ונחום בלס, מרכז טאוב | נתונים: הלמ"ס (עיבוד מיוחד)

תרשים נ'2. שיעור המורות החדשות בחטיבה העליונה, לפי מגזר הוראה ומגזר הכשרה להוראה

מקור: דוד מעגן, הלמ"ס, ונחום בלס, מרכז טאוב | נתונים: הלמ"ס (עיבוד מיוחד)

תרשים נ'3. שיעור בתי הספר שמעסיקים לפחות מורה ערבייה אחת, לפי מחוז, 2010-2025

מקור: דוד מעגן, הלמ"ס, ונחום בלס, מרכז טאוב | נתונים: הלמ"ס (עיבוד מיוחד)